

Переклад англомовних термінів фахової мови авіації

Дослідження присвячене аналізу особливостей перекладу термінів фахової мови авіації. Як відомо, більшість авіаційних термінів походять від загальноживаних слів і лише сполучуваність компонентів є визначальним чинником їх віднесення до класу термінів. Саме така будова термінів і має вплив на вибір перекладного відповідника.

Метою дослідження є аналіз та систематизація моделей утворення англомовних авіаційних термінів за безпосередніми складовими та застосування перекладацьких трансформацій, необхідних для їх адекватного відтворення.

Дослідження поняття «термін» має давню історію, яка і збагатила його доцільне розуміння шляхом нагромадження та аргументації точок зору на його визначення. Але обмеженість використання терміна певного семантичного навантаження у окремій галузі (фаховій мові) почала вмотивовуватись віднедавна. Зрозуміло, що термін у перекладі повинен відповідати таким самим вимогам, що і у тексті оригіналу, і тому функції терміна визначаються фаховим дискурсом. Основною функцією терміна визначається точність вираження спеціального поняття і тому його головним завданням є забезпечення ефективності спеціальної комунікації. Здатність терміна вмотивовуватись шляхом переосмислення поняття здійснюється завдяки акумулюванню загальномовної та спеціальної інформації так, що поєднання поняття та лексичного значення можливі лише в терміні. Розвиток науки та техніки спричиняє процес архаїзації інформації, надаючи їй властивості кумулятивності, внутрішня форма терміна може набувати нових значень, що є джерелом полісемії зовнішньої форми.

Для адекватного аналізу і перекладу термінів слід здійснити їх граматичне членування на компоненти (морфеми), які є найменшими лексико-граматичними одиницями мови. Форма морфеми чи ланцюжку морфем, що входять до складу терміна вибудовуються у певній послідовності [2, с. 9]. Наприклад ($f-a-i-l+s-o-f-t=f-a-i-l-s-o-f-t$). У той самий час значення морфеми чи ланцюжку морфем входить до складу значення терміна-словосполучення *fail* – «відмова», *soft* – «м'який», *fail-soft* – «з м'якою відмовою» [1, с. 126]. Розміщення морфем відносно терміна-словосполучення, тобто всередині такого терміна, таке, що може слугувати вираженням зв'язку між значенням морфеми з одного боку і терміна-словосполучення в цілому. Тому значення «з м'якою відмовою» може бути утворено шляхом розміщення морфеми – *soft* після морфеми – *fail*. Таким чином Е. Ф. Скороходько стверджує, що такі умови допомагають відрізнити істинні морфеми від хибних [2, с. 10]. Скористаємося прикладом *alternate*, в якому букви *a, l, t, e, r* та *n, a, t, e*, утворюють послідовність *a-l-t-e-r* та *n-a-t-e* відповідно, які утворюють хибні морфеми, а не значення «допоміжний» як у випадку їх послідовного поєднання. Таким чином, хибною морфемою слід вважати таку, яка об'єктивно існує у мові, проте не є компонентом цього слова [2, с. 11].

У зв'язку із цим, слід скористатися методом аналізу за безпосередніми складовими, суть якого полягає у вимозі виділити в складі терміна на кожному етапі його членування найменшу кількість компонентів. У нашому дослідженні особливу увагу слід зосередити на структурі термінів, що утворилися шляхом переосмислення. Наприклад, термін *spoiler* «переривач потоку/інтерцептор/спойлер», утворився не від морфем *spoil-* та *-er*; його утворено від терміна *spoiler* «шкідник» шляхом переосмислення останнього (переносу назви за схожістю функцій).

Таким чином, через переосмислення ряду термінів, між буквальним та мовним значенням іноді може бути певний зв'язок, у результаті якого відображаються характеристичні ознаки всього предмету загалом [2, с. 32].

Орієнтуючись на моделі утворення термінів, Е.Ф. Скороходько пропонує такі продуктивні способи терміноутворення при перекладі:

- для позначення знарядь праці слід використовувати суфіксацію, словоскладання, створення термінологічних словосполучень: *Fire extinguisher* – *вогнегасник*, *Dip stick* – *паливномірна лінійка*.

- при утворенні терміна основний компонент словосполучення повинен позначати категорію, до якої відноситься об'єкт назви (виражати родові поняття), а визначаючий компонент повинен відображати ознаки, що характеризують об'єкт і відрізняють його від інших предметів і явищ тієї ж категорії (в термінах з пересмисленням компонентів): *Brushless generator* – *безколекторний генератор*, *Rectifier units* – *випрямляючі пристрої*, *Airborne radar* – *бортовий радіомаяк*, *Torque-link* – *дволанцюжник*.

- терміни, що позначають процеси, дії та явища утворюються від дієслівних основ за допомогою суфіксації або використанням віддієслівних іменників: *Ram rise* – *підвищення температури завдяки швидкісному напору*, *Level off* – *вирівнювання*, *Incarciation* – *обмеження дієздатності*.

- терміни, що позначають якості та властивості предметів і явищ, перекладаються за допомогою суфіксальних іменників, утворенням прикметників чи стійких термінологічних груп: *Load-bearing surface* – *несна поверхня*, *Freewheeling* – *муфта вільного ходу*, *Supercharged* – *з наддувом*, *Steel skin* – *сталева обшивка* [3, с. 83-86].

Проаналізуємо граматичні властивості та лексико-семантичні відповідники, які використовуються з метою адекватного відтворення англомовних авіаційних термінів:

Модель «іменник1-іменник2» відтворено:

а) складним терміном, де український відповідник іменник2 виступає у формі родового відмінку постпозитивним означенням до відповідника іменник1: *Rotorbrake – гальмо несного гвинта*.

б) складним терміном, де відповідником іменник1 виступає прикметник: *Dip stick – паливномірна лінійка, Steel skin – сталева обшивка*.

в) складним терміном, де відповідником іменник1 виступає дієприкметник: *Rectifier units – випрямляючі пристрої*.

г) складним однослівним терміном, що стисло позначає семантичне значення англomовного відповідника: *Pressure gauge – манометр, Air inlet – повітрязабірник, Fire extinguisher – вогнегасник*.

д) методом смислового розвитку: *Ram rise – підвищення температури завдяки швидкісному напору*.

г) описовим методом: *Track error – оцінка відхилення від маршруту*.

Модель «(іменник + дієприкметник1) + іменник1» відтворено:

а) простим прикметником, основою якого є відповідник англійського дієприкметника 1: *Load-bearing surface – несна поверхня, Fuel dumping – аварійний злив палива*.

Модель «прикметник+дієприкметник1+іменник» відтворено:

а) іменником із постпозитивним означенням у формі родового відмінку: *Freewheeling – муфта вільного ходу, Multi-engine aeroplane – багатодвигунний літак*.

Модель «прикметник+іменник» відтворено:

а) прикметником у препозиції означення до іменника: *Brushless generator – безколекторний генератор, Airborne radar – бортовий радіомаяк*.

Проаналізувавши моделі утворення термінів, запропоновані Е.Ф. Скороходьком, можна дійти висновку, що у процесі відтворення термінів першочергово обирається структурний компонент вихідної мови, який відповідає семантичній моделі вихідної мови, що є аналогом структурно-семантичної моделі мови перекладу. Слід погодитися, що процес перекладу двокомпонентних термінів є простішим у доборі перекладацького відповідника.

Але слід також наголосити на тому, що важливим засобом вираження терміна є його внутрішня семантична структура із узагальненим інваріантним компонентом та змінними диференційними, як основа трактування терміна, а також фаховий текст, який конкретизує об'єкти певної терміносистеми.

Контекст також відіграє важливу роль у доборі перекладного відповідника та використання перекладацьких трансформацій при відтворенні навіть тих термінів, які включено до складу словників, хоча варто зазначити, що цілий ряд термінів може набувати певної незалежності від контексту та перекладатися завдяки лексичним еквівалентам. В світлі таких особливостей, слід зазначити, що термінологічне значення слова зазвичай не змінюється, а виявляється в контексті. В зв'язку з цим, для правильного розуміння та перекладу термінів необхідно також знати морфологічну будову термінів, семантичні особливості, що відрізняють їх від загальноживаних слів, основні типи термінів-словосполучень, їх структурні особливості та специфіку використання [4, с. 9]. Оскільки основною функцією слід вважати точність вираження спеціального поняття, буквальне значення складових компонентів терміна повинно відповідати смислового змісту.

Література

1. Російсько-українсько-англійська авіаційна термінологія / Д.С. Бабейчук. – К.: Дієслово (Держпідприємство обслуговування повітряного руху України «Укрерорух»), 1997. – 160 с.
2. Скороходько Э.Ф. Вопросы теории английского словообразования и ее применение к машинному переводу / Э.Ф. Скороходько. – К. : Изд-во Киевского университета, 1964. – 115 с.
3. Скороходько Э.Ф. Вопросы перевода английской технической литературы (перевод терминов) / Э.Ф. Скороходько. – К. : Изд-во КГУ, 1963. – 89 с.
4. Пронина Р.Ф. Пособие по переводу научно-технической литературы / Р.Ф. Пронина. – М. : Высш. школа, 1973. – 198 с.